

Hedeselskabet satsede stort ved Kysing Fjord

Kanonerne blev kørt i stilling allerede i foråret 1940, da Hedeselskabet udformede den første plan for total tørlægning af den tre kilometer lange Norsminde Fjord.

En del år forinden havde selskabet moderniseret pumpeanlægget i den 100 år gamle Frederiksdal-inddæmning, der udgør den sydlige gren af den oprindelige fjord. Græsengene var blevet drænet og kultiveret, så der kunne dyrkes korn, og resultaterne havde vist sig rigtig gode.

Efter den tyske besættelse af landet i april 1940 forberedte Rigsdagen en lovgivning om statstilskud til grundforbedring som beskæftigelsearbejde, og angiveligt derfor opfordrede nogle af lodsejerne Hedeselskabet til at fremlægge en afvandingsplan for resten af fjorden. Så var man klar med et projekt, når millionerne blev stillet til rådighed.

På et velbesøgt møde i Norsminde 8. august 1940 fremlagde Hedeselskabets ingeniør Frode Ebert den store plan for tørlægning af yderligere 125 hektar fjord med tilhørende 50 hektar våde enge.

Foruden lodsejerudvalget deltog de lokale sogneråd, amtsrådsmedlemmer, amtets grundforbedringsudvalg samt afvandingskommissionen. Stemningen var god og alle enige om, at projektet ville være velegnet som beskæftigelsesforanstaltning, selvom det ville blive hundedyrt. Anlægsudgifterne var anslået til 550.000 kr. (13 mio. kr. i 2009-værdi). Det ville betyde en hektarpris på 3150 kr. (74.450 kr. i 2009-værdi), og heri var ikke medregnet erstatninger til erhvervsfiskerne for tab af levebrød. Desuden måtte der regnes med årlige driftsudgifter på 10.000 kr. (236.400 kr. i 2009-værdi).

Det stod klart fra første færd, at projektet kun ville være rentabelt, hvis der kunne opnås et betydeligt tilskud fra staten.

Imidlertid blev projektmagerne

Kysing Fjord

Meget lavvandet, delvis inddæmmede fjord, 20 km syd for Århus. Ifølge Kort- og Matrikelstyrelsen kaldes den inddæmmede del (170 hektar) for Kysing Fjord, mens den vandfyldte del (186 hektar) benævnes Norsminde Fjord. Inddæmningen kendes dog også under navnet Frederiksdal, og dens oprindelse går tilbage til 1832. Forsøg på tørlægning af Norsminde Fjord i årene 1953-1957, men ikke gennemført. Norsminde Fjord med omgivende enge blev udlagt som vildtreservat i 1942. I dag er fjorden Natura 2000-område med habitatlokalitet nr. 59 og EF-fuglebeskyttelsesområde nr. 30 med særligt henblik på rastende sangsvaner. Vandkvaliteten i Norsminde Fjord er stadig stærkt præget af tidligere eutrofiering med spildevand fra Odder og Malling. Væsentligste forureningskilde i dag er landbruget i fjordens meget store opland på 10.100 hektar. Kortene er fra 1874 og 1985.

Odder kommune.

Koordinater: 6208739, 577331.

Proprietær Søren Arentoft, der ejede Kysing-gård, var en af hovedaktørerne i kampen om tørlægningen af Kysing Fjord i 1950'erne. Foto: Hedeselskabet.

overhalet indenom i løbet af efteråret 1940.

Syndflod af projekter

Da Rigsdagen i november 1940 vedtog lov nr. 599 om statsstøtte til landvinding, blev der åbnet for økonomisk støtte i en hidtil uhørt målestok, og det startede en sand syndflod af projekter. Til halvandet års aktiviteter fik det nyoprettede Statens Landvindingsudvalg 25 mio. kr. at gøre godt med. Beløbet modsvarer 591 mio. kr. i 2009-værdi.

Allerede før starten på arbejdet i Statens Landvindingsudvalg var der fremlagt flere hundrede projektforslag, og rigtig mange var både bedre og billigere end en tørlægning af Norsminde Fjord.

Statens Landvindingsudvalg blev præsenteret for projektet på udvalgets første mødedag i november 1940, og der blev også oprettet en journalsag med nr. 36, men Hedeselskabets forslag måtte derefter vente til det travle landvindingsudvalgs 8. møde, 3.-4. april 1941, før det kunne realitetsvurderes.

Imidlertid blev projektforslaget fundet alt for dyrt. Et enigt udvalg af-

viste at gå videre med det.

Tretten år skulle der gå, før projekt-mappen atter kunne tages frem. Til gengæld gav projektet anledning til en af de mest bitre konfrontationer mellem Hedeselskabet og lodsejerne på den ene side og erhvervsfolkere, universitetsfolk og naturfredningsvenner på den anden. Hvem der vandt, er der delte meninger om.

Storkeparade

De første tanker om inddæmningsarbejder i Kysing Fjord var fremsat af præsten Ole Friedrich Bruun, der sad i embedet ved Saxild og Nølev sogne i 1821. Angiveligt ansøgte pastor Bruun kong Frederik VI om støtte til et projekt i 1828, og der blev ydet en kongelig bevilling, dateret 5. november 1832, til et inddæmningsprojekt ved Kysing Fjord, som der formentlig kom 100 tdr. land ud af.

Den meget lavvandede fjord har ikke voldt de store udfordringer. I dag er den gennemsnitlige dybde blot 60 centimeter og det dybeste sted to meter, men kun i et begrænset område ved slusen.

Tørlægningen af samfulde 260 tdr.

land i Kysing Fjord, som i dag også kendes under betegnelsen Frederiksdal-inddæmningen, påbegyndtes i 1845 af ejeren af Moesgård, Frederik Dahl. Senere trådte også Rathlousdals forvalter til. Inddæmningen blev navngivet efter Frederik Dahl.

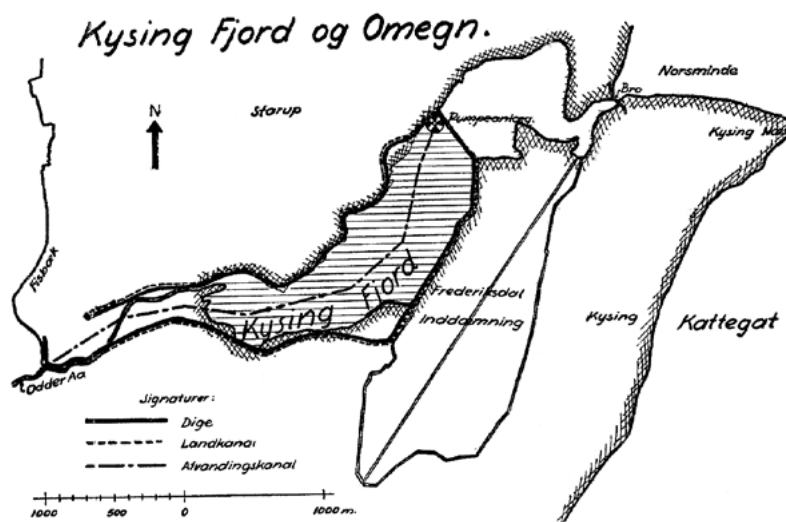
På Generalstabens målebordblad fra 1874 (se kortet) er udgrøftningen af det inddæmmede areal gennemført. En central hovedkanal med åbne sidegrøfter og en dampmaskine i et maskinhus sørger for udpumpningen, men kun i sommerhalvåret, hvor der skal høstes hø og græsses med kreaturer og heste. Om vinteren får det inddæmmede areal lov til at oversvømmes fra fjorden.

Den første egentlige beskrivelse af det inddæmmede land stammer fra 1908-09, hvor lærer Jespersen i Saxild beskrev landskabet med disse ord:

»En stærk dæmning danner grænsen mod nordvest. Her er sluser, og her er maskinhus, desuden vindmotor. Om vinteren står inddæmningen under vand, men om sommeren græsser her en mængde kreaturer af forskellig slags. De to fordums øer, Kalvø og Grimsholm ligger ved dæmningen; på Kalvø er rejst et sømærke«.

I et tilbageblik har en anden lokal

Hedeselskabets projekt fra 1940 gik ud på at inddæmme den vestligste del af Kysing Fjord, mens den østligste tredjedel skulle bevares som fjord, fordi bunden der var sandet og uegnet til dyrkning. For at kunne nøjes med så lave dæmninger som muligt, skulle der bygges en sluseport ved Norsminde for at hindre højvande i Kattegat i at trænge ind i fjorden. En automatisk, elektrisk pumpestation skulle varetage tørlægningen gennem en central hovedafvandingskanal på langs gennem arealet. Odder Å, der udmunder i fjordens inderste vestlige ende, skulle flyttes og føres syd om inddæmningen. På nordsiden skulle der anlægges en landkanal til at opfange vandet fra bakkerne der. Kilde: Hedeselskabets Tidsskrift, nr. 9, 61. årg., 1940.

Den historiske Norsminde Gl. Kro kan føre sin oprindelse tilbage til 1693, da den første bro blev bygget over fjordmundingen. Kromanden kunne opkræve bompenge mod at vedligeholde bro og landevej. I gamle dag havde kroen ry som lidt af en røverkule med hårdt drikkende norske og svenske søfolk i slagsmål med fiskere fra både Tunø og Samsø. Kroen var lukket i årene 1888 til 1932. Norsminde Fjords skæbne blev diskuteret ved en stribe møder på kroen i perioden 1940-1955.

kilde, R.M. Rasmussen, også beskrevet den ufuldstændige afvanding, der dog havde sine lyse sider:

»For os børn og unge var det en herlig skøjtebane, når vandet frøs til. På søndage samledes der store flokke af ungdom fra de omliggende byer. Når så foråret kom, blev pumpeværket sat i gang, og så snart der var nogenlunde tørt, blev der lukket græskreaturer ud på arealet«.

Samme kilde mindes også sine drengear, formentlig før eller omkring århundredeskiftet, hvor egnen stadig lå øde hen. Stranden ved Saxild havde børnene helt for sig selv. Her kunne der gå dage, uden de så andre mennesker. Det var længe før det store sommerhus-boom, der begyndte i 1950'erne, og i dag dominerer hele kysten.

»Jeg mindes også de grødesvangre forårs- og forsommeraftener«, huskede R.M. Rasmussen, »når tusindtallige frøer i grøfter og vandpytter med deres kvækken frembragte en fuldtonende symfoni, som selv de bedste kunstnere vil have ondt ved at efterligne. I efterårsmånederne kunne der samles i hundredevis af storke på de lave, side [våde, forf.] fjordenge til en slags parade før afrejsen til mildere himmelstrøg, også et træk, der hører fortiden til«.

Strid om jagten

De nye tider begyndte så småt ved indgangen til det 20. århundrede. En lodsejer, gårdejer Rasmus Mortensen på »Fellingsborg«, var ikke længere tilfreds med kun at kunne bruge Frederiksdal-inddæmningen til græsning. Han formåede dog ikke få de øvrige lodsejere med på en afvanding, der var effektiv nok til en egentlig opdyrkning.

Angiveligt søgte Rasmus Mortensen så hjælp hos folketingsmand H.C. Hegelund-Lange, og han skabte kontakt til Udvalget for Grundforbedring og Landvinding i Rigsdagen. Derefter kom der skred i sagen.

I 1919 blev der indkaldt en landvæsenkommission til at træffe afgørelse om en mere effektiv afvanding. Kommissionen besluttede, at der skulle oprettes et pumpelag, som sammen med Hedeselskabet kunne gennemføre en række meget detaljerede forbedringer snarest. Grøfterne skulle uddybes for at sænke vandstanden yderligere, og elektrisk kraft føres frem til pumpestationen, så inddæmningen kunne holdes tør hele året rundt.

Hele arbejdet skulle afsluttes senest 31. december 1920.

Helt til tiden lykkedes det ikke. Landkanalen var stadig under oprensning i 1921, men året efter kunne Hedeselskabet gøre regnskabet op. Vandstandsforholdene var blevet forbedret på 173,2 hektar til en samlet pris af 91.307 kr. (2,5 mio. kr. i 2009-værdi).

Nu kunne den egentlige kultivering tage sin begyndelse. Det inddæmmede areal blev holdt så nogenlunde tørt om vinteren, først ved hjælp af en dampmaskine, senere af en vindmotor, der dog måtte suppleres med en elmotor for at kunne klare arbejdet, når der virkelig skulle pumpes.

Men så gik græsset ud. Vegetationen kunne ikke undvære vinteroversvømmelserne. Til gengæld kunne man begynde at pløje.

Tabet af engene betød et »grundskud« mod det rige fugleliv, som en af datidens jægere udtrykte det. Dog var der stadig i 1945 masser af vade-fugle, masser af ænder – og masser af jægere.

Stridigheder om retten til at jage de store fugleflokke, der endnu rastede

Det endelige resultat af striden om Kysing Fjord blev et kompromis, hvor den nye vejbro blev forsynet med en højvandssluse, der lukker automatisk, når vandstanden i Århus Bugt stiger til 35 centimeter over daglig vande. Arbejdet blev gennemført i årene 1962-64. Foto: Udlånt af Odder Lokalhistoriske Arkiv.

Den gamle landevejsbro (nederst tv.) tillod stort set fri vandpassage mellem fjorden og havet. Det blev ændret ganske radikalt med tre massive jernporte i den nye sluse (nederst th.). Begge sort-hvide billeder er fra 1960'erne og udlånt af Hedeselskabet. Øverst ses arrangementet med den gamle landevej ud mod havet og den nye vej med sluserne ind mod fjorden. Billedet øverst er fra 2008.

i området, der blev kaldt »det herreløse« (udenfor dæmningen i det sydvestligste hjørne), optog nok sindene mere end fuglenes ve og vel.

Lodsejerne hævdede deres jagtret, også til det umatrikulerede søterritorium ude på fjorden, mens fiskerne påstod, at jagten var fri. Lodsejerne gik til Vestre Landsret, men den fri fandt de indklagede fiskere, der fejrede sejren. Efter dommen brød der et skyderi løs af den anden verden, så

der aldrig var ro ved fjorden.

Det blev sognejagtforeningen for meget af det gode, så den tog initiativ til en jagtfredning af hele fjorden i 1942. Fjorden blev gjort til vildtreservat med al jagt forbudt, og den fredning gælder den dag i dag.

Dengang var klyden og brushønen de mest interessante ynglefugle i fjorden. En lokal kilde skrev om dem, at »de holder til i det »herreløse«. Arealet her minder med den lange dæmning og de

store, sumpede, fladvandede partier en hel del om Bygholms Vejle i Thy, et sted, hvor der findes et stort antal af de to nævnte arter rugende«.

Kysing Fjord var det eneste sted i Østjylland, bortset fra Kare Holm i Randers Fjord, hvor klyden og brushønen yngede. I dag er de begge steder for længst forsvundet. På andre lokaliteter i landet trives klyden dog i pæne antal, mens brushønen er næsten udryddet overalt.

Forspil til konfrontation

Ved udgangen af 1940'erne rundede Statens Landvindingsudvalg journalnummer 1500, og efterhånden var der tyndet voldsomt ud i antallet af oplagte landvindingsager.

Moserne var ved at være væk, de lavvandede søer udtørret, fjordene inddæmmede og vandløbene rettet ud. I Hedeselskabets top havde man indset, at der skulle gøres noget ekstraordinært for at sikre nye ordrer. Gradvis voksede ideen frem om at erstatte hedesagen med landvindingsagen.

Vel at mærke landvinding som i Holland, dvs. ude på søterritoriet.

I løbet af efteråret 1952 udarbejdede ingeniør Frode Ebert i al stilhed den store masterplan for selskabets fremtidige indsats på landvindingsområdet. Den rummede en lang række mulige lokaliteter, hvor der med større eller mindre fordel kunne gennemføres landvinding for at skaffe mere landbrugsjord. En meget stor del af lokaliteterne har vist sig at være identiske med nutidens Natura 2000-områder.

Med på listen var Kysing Fjord.

I foråret 1953 fik landbrugsministeriet vedtaget en udvidelse af landvindingsloven, så ministeriet selv fremover kunne sætte projekter i gang på søterritoriet. Nu kunne den gamle Kysing-sag fra 1941 hentes frem fra arkivet.

»En kreds af lodsejere, som er interesseret i tørlægning af Kysing Fjord«, anmodede i forsommeren 1953 landbrugsministeriet om at undersøge mulighederne. Hvis ministeriet skønnede, at et projekt kunne gennemføres, ville lodsejerne gerne vide, hvad det skulle koste at overtage den indvundne jord. Al jord på søterritoriet tilhørte jo staten.

10. juli blev der atter holdt møde om sagen på Norsminde Kro. Hedeselskabets direktør Niels Basse og ingeniør Niels Venov sad med ved bordet sammen med en stor del af lodsejerne samt repræsentanter for sogneråd, afvandingskommissionen i Århus amt og amtsvandingsinspektøren selv.

På mødet kom det frem, at sogne-

kommunerne omkring Norsminde var interesseret i at omlægge vejforbindelsen over udløbet ved Norsminde, hvor der skulle opføres en ny bro. Lodsejerne øjnene straks chancen for at få indbygget en effektiv sluse i den nye bro, så man billigt kunne opnå kontrol med vandstanden og eventuelt senere tørlægge hele fjorden.

Tørlægning eller sluse

Gennem årene havde spørgsmålet om en sluse i udløbet været bragt op flere gange.

Lodsejerne ville have en sluse for at kunne kontrollere vandstanden inde i fjorden, så der ikke skete oversvømmelser af deres marker. Fiskerne modsatte sig ideen af hensyn til fjordens store betydning som opvækstplads for fiskeyngel, og fordi man frygtede tilsanding af indsejlingsrenden til deres lille havn.

Diskussionen havde allerede været rejst i midten af 1940'erne, men dengang blev afgørelsen skubbet ud i fremtiden, indtil kommunerne skulle bygge den nye bro.

Nu var tiden inde.

Amtsvandingsinspektøren kunne fortælle, at Vejdirektoratet havde sagt ja til at yde tilskud til at ombygge broen og samtidig forlægge landevejen, men det var en betingelse, at arbejdet begyndte straks samme efterår. Hvis slusespørgsmålet skulle løses i denne omgang, måtte man altså handle hurtigt.

Ingeniør Niels Venov fra Hedeselskabet fortalte om de to slusemodeller, der tidligere havde været drøftet. Enten kunne man anlægge en sluse, som til enhver tid skulle hindre, at der strømmede saltvand ind i fjorden, altså en lavvandssluse, der kun åbnede, når vandstanden i havet var lavere end i fjorden. En sådan sluse, der ikke behøvede at have de store dimensioner, ville være et naturligt skridt i forberedelserne til en tørlægning.

Den anden model ville tillade de normale variationer i vandstanden inde i fjorden. Kun ved særligt højvande i havet skulle den træde i funk-

For Hedeselskabets topledelse stod der meget på spil i sagen om Kysing Fjord. Direktør Niels Basse (i midten) var manden, der overtalte landbrugsministeriet til at anke fredningskendelsen, men det blev hans efterfølger, Frederik Heick (til venstre), der kom til at gennemføre projektet, men uden den ønskede udtørring. Til højre ses Hedeselskabets bestyrelsesformand Chr. D. Lütichau, og fra maleriet på væggen skuer selskabets stifter, Enrico Dalgas, ned over triumviratet, der var samlet i anledning af Basses pensionering i april 1959. Foto: Hedeselskabet.

tion og således nærmest fungere som en beskyttelse mod stormflod. Denne løsning havde fiskerne mindre imod, men ingeniør Venov undlod ikke at understrege, at modellen ville være »betydeligt dyrere« end den førstnævnte løsning, der formentlig kunne »opføres for de samme penge som en ombygning af den eksisterende vejbro«.

Proprietær Hans Høyer Midtgård, der ejede Frederiksdal-inddæmningen, tog derefter ordet på vegne af lodsejerne.

»Vi tror på, at jordbunden i den del af Kysing Fjord, som man har tænkt at tørlægge, vil vise sig at være lige så god [som Frederiksdal-inddæmningen, forf.], sagde proprietæren og understregede dermed, hvad det hele drejede sig om. Han forsikrede om, at de tørlagte arealer sagtens ville kunne afhændes til lodsejerne, såfremt det kunne ske på »rimelige økonomiske vilkår«.

Så tog Hedeselskabets direktør Niels Basse ordet.

Spørgsmålet var jo, hvad lodsejerne

ville anse for »rimelige økonomiske vilkår«? Hvis man anslog omkostningerne ved en tørlægning til 6000 kr. pr. hektar (86.500 kr. i 2009-værdi), så ville jordprisen – under forudsætning af maksimalt tilskud på 66 pct. i henhold til landvindingsloven – andrage 2000 kr. pr. hektar (28.800 kr. i 2009-værdi).

Flere lodsejere erklærede, at disse udgifter ikke kunne virke afskrækkende.

Men før der kunne træffes nogen form for afgørende beslutning, påpegede direktør Basse, ville det være nødvendigt at undersøge jordbundsforholdene i fjorden. Ellers ville man ikke kunne påregne tilskud fra staten til selve projektet. Han tilbød dog at lade Hedeselskabet foretage de nødvendige undersøgelser så hurtigt som muligt.

For ikke at skulle forsinkes ved at vente på det statslige bureaukrati, ville Hedeselskabet påtage sig garantien for halvdelen af udgifter, såfremt lodsejerne ville garantere for den anden halvdel på ca. 500 kr. (7.210 kr. i 2009-værdi). Så kunne man komme i gang med det samme.

Lodsejerne sagde ja og tak til.

Direktøren for datidens meget moderne Naturhistorisk Museum i Århus, professor Harald M. Thamdrup, var den første videnskabsmand, der stod op imod Hedeselskabets enorme indflydelse i 1950'erne. Professoren fandt det ikke rimeligt at ødelægge den videnskabeligt interessante Kysing Fjord, som Århus Universitet havde stor nytte af.
Foto: Privateje.

Undersøgelserne skulle kunne gennemføres på to måneder. Man aftalte derfor et nyt møde om sagen til 1. september.

Modstanden vokser

Som lovet gennemførte Hedeselskabet jordbundsundersøgelserne i løbet af sensommeren 1953. De viste, at hovedparten af Norsminde Fjord i det vestlige område ville være særdeles velegnet til tørlægning, mens et område i den østlige del var sandbund og derfor mindre interessant. Alt i alt var projektet dog værd at gå videre med.

Men så blev sagen bremsset.

Fiskerne var ikke til sinds at finde sig i et projekt uden sværds slag. Siden udvidelsen af landvindingsloven i foråret 1953 havde fiskeriministeriet haft sin egen repræsentant, fiskeribiologen Åge Vedel Tåning, i Statens Landvindingsudvalg, og han var ikke begejstret for projektet. Og på samme måde som landbruget søgte hjælp fra »sine« repræsentanter i landvindingsudvalget, havde erhvervsfiskerne nu også »deres« egen mand i udvalget.

Og det var fiskernes mand, der skulle foranstalte de biologiske fiskeriundersøgelser, der var nødvendige for at afgøre, hvilke økonomiske interesser der vejede tungest – landbrugets eller fiskeriets?

Vedel Tåning, der var direktør for Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelser, havde hænderne fulde i sommeren 1953, hvor Statens Landvindingsudvalg netop havde opstillet en prioriteret liste med 40 lokaliteter på søterritoriet, som man betragtede som potentielle landvindingsprojekter. 17 af disse vedtog man at gå videre med, og for flere af dem forelå der allerede jordbundsundersøgelser, som Hedeselskabet havde foretaget. Nu ventede man blot på Vedel Tåning og hans hold af biologer, der skulle levere de fiskeribiologiske undersøgelser.

Norsminde Fjord var ikke blandt de 17 udvalgte lokaliteter, så der ville blive tale om ekstra arbejde for Vedel Tåning. Det undlod han ikke at gøre opmærksom på.

Det var den senere kendte marinbiolog, professor Bent J. Muus, der som nyuddannet biolog foretog de fiskeribiologiske undersøgelser i Norsminde Fjord. I 1967 forsvarede Bent Muus sin doktordisputats om den højproduktive fauna i brakke vandområder med særlig vægt på forholdene i netop Kysing Fjord. Disputatsen understregede fjordens store værdi for videnskaben.
Foto: Zoologisk Museum.

På Århus Universitet og på Vildbiologisk Station gik alarmen, da det kom frem, hvad Hedeselskabet planlagde. Universitetsfolkene betragtede den lavvandede Norsminde Fjord som forskningsmæssigt uerstattelig, og vildtbiologerne var i oprør ved udsigten til at miste et af landets få vildtreservater. Dertil kom selvfølgelig en betydelig ængstelse hos Danmarks Naturfredningsforening, Naturfredningsrådet, Reservatrådet, Dansk Ornitologisk Forening, Danmarks Sportsfiskerforening og Strandjagtforeningen, som alle havde interesser i fjordens rige dyreliv.

Protest på protest

De lokale erhvervsfiskere spillede ud med en henvendelse til fredningsnævnet for Århus Amtsrådkreds allerede i januar 1954, og nævnet besluttede at tage sagen op.

Stor betydning fik det for sagens videre forløb, at Århus Universitet 28. juli 1954 afgav en omfattende erklæring om fjordens videnskabelige betydning.

»Kysing Fjords værdi som videnskabeligt forskningsfelt«, hed det i erklæringen,

»ligger først og fremmest i dens relative uberørthed – en lukket fjord uden trafik. Grundet på dette forhold er der – uden at tage den landskabelige skønhed i betragtning – særdeles rige muligheder for at studere naturvidenskabelige, arkæologiske og geografiske emner«.

Derefter opregnedes de mange værdier i detaljer, fugletællinger i en menneskealder, stenalderboplads fra Ertebølle-tiden og uberørt geologi – altsammen »almentvidenskabelige værdier«, men med en helt særlig betydning gennem fjordens nære beliggenhed til universitetsbyen Århus. Siden 1950 havde fjorden været det vigtigste ekskursionsmål for de biologiske kurser, der var blevet udbudt fra Naturhistorisk Museum.

Endelig ville det være »særdeles beklageligt, om et af de værdifuldeste feltområder for naturvidenskabelig forskning i Østjylland (...) forsvinder for steds«, netop som planerne om et matematisk-naturvidenskabeligt fakultet ved Århus Universitet var ved at blive realiseret.

Også lokalt krævede man fingrene væk fra fjorden.

I den fredningsplan for den sydlige del af Århus-egnen, som Fredningsplanudvalget for Århus Amt havde fået godkendt i december 1955 af Overfredningsnævnet, var bredderne af Kysing Fjord medtaget af æstetisk-rekreative grunde med henvisning til den hastigt voksende befolkningens fremtidige behov. Med lignende begrundelser skrev 2-300 lodsejere i området under på en særlig protest-adresse med krav om fredning, samtidig med at deres grundejerforeninger bakkede dem op.

Efter forhandlinger med Naturfredningsrådet og Fredningsplanudvalget for Århus Amt besluttede formanden for fredningsnævnet, dommer C.A. Fabritius de Tengnagel, at der skulle rejses en fredningssag for hele området.

Udgangspunktet var fiskernes krav om at bevare den høje vandstand i fjorden, men selve formen ønskede fredningsdommeren at diskutere med sagens parter.

Fredningsnævnet inviterede derfor alle sagens parter til et »forsonings-

møde« på Norsminde Kro, 4. marts 1955.

Landvindingsfolk er ikke vandaler

Ifølge det mødereferat, som Hedeselskabets overingeniør Niels Venov udarbejdede, og som blev vedlagt sagen som bilag til Statens Landvindingsudvalgs journal, mødte der 32 deltagere op. Alle sagens parter, lodsejere, interesseorganisationer, lokalpolitikere, videnskabsmænd, Hedeselskabet samt statsministeriet og fiskeriministeriet sendte repræsentanter.

Kun landbrugsministeriet mødte ikke, men til gengæld deltog der to medlemmer af Statens Landvindingsudvalg.

For landvindingsfolkene stod der meget mere på spil end bare Kysing Fjord-projektet. Spørgsmålet var det helt principielle: Gælder naturfredningsloven på søterritoriet? Hedeselskabets direktør Niels Basse havde kastet denne brand ind i debatten.

Basse havde straks set de alvorlige konsekvenser for selskabets store plan med »inddæmningsmuligheder i Danmark«, hvis naturfredningsvennerne skulle have ret til at blande sig i hver eneste sag. Eller som direktøren havde udtrykt det en uge tidligere i et advarende brev til landbrugsministe-

riets departementschef:

»Konsekvensen, såfremt fredningsmyndighederne efter de foreliggende love kan gennemføre fredningen, må blive, at fredningsdomstolene får større myndighed i spørgsmål vedrørende landvinding på søterritoriet end den rigsdag, der gennemførte den nye landvindingslov, hvilket efter min opfattelse ikke kan have været meningen med naturfredningsloven.

Fredningsmyndighedernes behandling af det foreliggende tilfælde, Kysing Fjord, vil kunne danne præcedens i fremtidige sager, der angår landvinding på søterritoriet, og jeg vil derfor foreslå landbrugsministeriet at følge sagen med megen opmærksomhed og i tide eventuelt bestride fredningsnævnets kompetence til at træffe bestemmelse om fredning af højhedsområdet«.

Ifølge referatet fra kromødet 4. marts tog direktør Niels Basse kun ordet en enkelt gang.

Han lagde ud med at slå fast, at »landvindingsudvalgets medlemmer er ikke vandaler og ønsker ikke at ødelægge den natur, som Gud har skabt«.

Derefter gav han en oversigt over de store arealtab, landbruget havde oplevet siden 1939, og som en enig Rigsdag havde besluttet at gå imod med den reviderede landvindingslov fra foråret 1953. Direktøren satte ekstra trumf på ved at henvise til en kronik, som fhv. Venstre-finansminister og

Hovedgrøften i Frederiksdal-inddæmningen løber gennem et parkagtigt landskab med levende hegn, høje popler og lune hjørner med plantninger til vildtet. Fjordbunden er for længst omdannet til et traditionelt, dansk landbrugslandskab.

nationaløkonom Thorkild Kristensen havde skrevet, og hvor han angiveligt havde regnet sig frem til, at om 200 år ville der kun være 12 pct. landbrugsjord tilbage i Danmark.

Der var en lille, men betydningsfuld unøjagtighed i direktørens argumentation. Kronikken med den påståede dramatiske konklusion havde været offentliggjort i dagbladet Politiken, 9. september 1954, så Rigsdagens medlemmer kunne på ingen måde have læst den, endsige brugt den som baggrund for deres vedtagelse af landvindingsloven i 1953.

Mere manipulerende var det imidlertid, at direktøren undlod at fortælle, at den fhv. finansminister rent faktisk selv dementerede det dramatiske udsagn i kronikken, hvor han beroligende skrev videre om de 12 pct. landbrugsjord, at »så galt kommer det ikke til at gå«.

Det var der dog ingen af mødets deltagere, der gjorde opmærksom på ved den lejlighed, heller ikke professor og museumsdirektør H.M. Thamdrup fra Naturhistorisk Museum i Århus. Først to år senere, i en dobbeltkronik i jyllandsposten, hvor professoren hudflettede Hedeselskabets mange påståede rævestreger og især direktør Basses manipulatoriske evner, afslørede Thamdrup, at der var

blevet fusket med finansministerens ord.

Selve mødet endte med, at fredningsnævnet fastholdt sin kompetence til at behandle sagen og til at afsige en kendelse, men man ville forinden tage en drøftelse med statsministeriet, der var ressortministerium for naturfredningen.

Direktør Basse slår til

Sidst på efteråret var fredningsnævnet parat til at gå videre med sagen, og et nyt offentligt møde blev indkaldt på Norsminde Kro, 16. november 1955. Tanken om en fredning af Kysing Fjord havde efterhånden vundet tilslutning fra alle sider, vurderede fredningsnævnets formand, så måske kunne sagen ordnes i mindelighed uden en kendelse?

Det håb slukkede Hedeselskabets direktør Niels Basse, da han rejste sig som en af de første og tog ordet på kromødet.

På vegne af Landbrugsministeriet og Statens Landvindingsudvalg udtalte han, at »der var så betydelige interesser forbundet med gennemførelsen af fjordens tørlægning og afvanding af de tilstødende lavtliggende arealer, at landvindingsudvalget ville søge landvindingssagen gennemført«.

Lodsejerudvalget sluttede op bag direktøren.

Så var der ingen vej udenom. Fredningsnævnet måtte afsige sin kendelse. Den kom først i det nye år, 4. januar 1956, og fastsatte bl.a. følgende vigtige bestemmelser:

»Kysing Fjord fredes i sin nuværende tilstand med den vandstandshøjde, som er bestemt af den frie ind- og udstrømning gennem indløbet ved Norsminde, og der må således ikke foretages opfyldninger eller inddæmninger i fjorden, som kan medføre at denne helt eller delvist tørlægges«.

Fjorden var reddet, og fiskerne jubede sammen med naturvenner og grundejere i området. Også på Århus Universitet åndede de lettede op, »et af de værdifulde feltområder for naturvidenskabelig forskning i Østjylland« var sikret for fremtidens uddannelsesinstitutioner.

Men det var alt for tidligt af feste.

Naturvennerne havde undervurderet Hedeselskabets magtfulde direktør Niels Basse og hans greb om embedsmændene i landbrugsministeriet. Og fredningsdommeren havde overhørt den utilslørede advarsel, som direktøren havde udsendt på novembermødet, da han gjorde det klart, at han udtalte sig på landbrugsministeriets vegne. Når Hedeselskabets direktør udtalte, at landvindingssagen ville blive søgt gennemført, var det med alle midler og med ministeriet i ryggen.

Nu kom næste træk. Landbrugsministeriet påankede fredningskendelsen til Overfredningsnævnet med påstand om at få den kendt ugyldig.

Naturvenner i chok

I januar 1957 offentliggjorde Overfredningsnævnet sin dom: »Den af fredningsnævnet for Aarhus Amt den 4. januar 1956 afsagte kendelse vedrørende fredning af Kysing Fjord ophæves«. Selve kendelsen blev først afsagt 30. marts.

Direktør Niels Basse havde alligevel haft ret. Fem af Overfredningsnævnets syv medlemmer var enige med ham i, at fredningsnævnet ingen hjemmel havde i naturfredningsloven, da de fredede fjorden. Loven gjaldt ikke for

Det lave jorddige mellem Kysing Fjord (Frederiksdal-inddæmningen) og Norsminde Fjord (til venstre) danner skel mellem intensivt landbrug på det inddæmmede areal og ekstensivt afgræssede enge ned til fjorden uden for dæmningen.

Ud til Norsminde Fjord ligger der blotlagte mudderflader med hvidklire og ryler, inde på engen er der vandhuller og lavninger til bekkasinerne. Her behøver man ikke en maskinstation til at etablere »bekkasinskrab« i engen. Det har naturen og de sortbrogede køer sørget for, men uden køerne ville også disse fine strandenge gro til i tidslær og nælder og andre stive stauder. Horsetidsel står her allerede, for den vil køerne ikke bide ned. Billedet er taget mod nordvest ud over Norsminde fjord fra dæmningen mellem Kalvø og Grimsholm.

søterritoriet, og fjorden havde »uanset dens snævre udløb en sådan forbindelse og vandudveksling med Kattegat, at den i det hele har karakter af at være en del af havet«.

»For alle fredningsvenner landet over er denne afgørelse et chok. Ingen havde tænkt sig, at fredningsmyndighederne kunne vises tilbage fra noget område, hvor der sker indgreb i naturen«, hed det 24. januar 1957 i Jyllands-Posten.

Hos Statens Landvindingsudvalg spildte man ikke tiden på at feste. Nu skulle der handles, men hvad kunne sejren bruges til, da det kom til stykket?

Det jyske underudvalg med direktør Niels Basse for bordenden mødtes med lodsejerne i marts, men ikke for at snakke tørlægning af Norsminde Fjord. Mødets vigtigste punkt var, at man stemte om et sluseprojekt til den vejbro, der havde været under projektering siden 1953. Det fremgår ikke af referaterne, at man overhovedet

diskuterede den »store« sag, altså tørlægningen. Fra starten var mødet fokuseret på den »lille« løsning med en højvandssluse.

Påfaldende er det, at Niels Basse på dette møde så stærkt anbefaler, at lodsejerne vælge sluseprojektet. Forklaringen er sandsynligvis den, at landvindingsudvalgets kasse var tom, og at der ikke politisk var udsigt til større bevillinger i de kommende år. Der ville simpelthen ikke kun skaffes statsstøttemidler til det store udtørningsprojekt.

En dybere forklaring kan også have været, at Hedeselskabets meget aktive indsats for at få fredningen underkendt havde skabt en voksende modvilje mod hele landvindingssagen, også i det politiske miljø som skulle godkende de årlige bevillinger på finansloven. Toneangivende politikere kan have valgt denne effektive måde at markere overfor Hedeselskabet og

dets energiske direktør, at man ikke fandt selskabets åbenlyse »politiserings« acceptabel.

Prisen for sluseprojekt var overkommelig med ca. 217.000 kr. (2,7 mio. kr. i 2009-værdi) og det interesserede areal ca. 347 hektar. En afstemning på mødet med lodsejerne gav det gunstige resultat, at 68,5 pct. eller 24 lodsejere var for, 2,5 pct. eller 6 lodsejere var imod, mens 29 pct. ikke var mødt frem.

Statens Landvindingsudvalg besluttede 3. april 1957 at meddele lodsejerne ved Kysing Fjord, at de ville kunne påregne statsstøtte med 50 pct. tilskud og resten som lån af en overslagssum på indtil 230.000 kr. (2,9 mio. kr. i 2009-værdi), når de engang fik indsendt et endeligt projekt for en ny sluse. Dog med den væsentlige bemærkning, at »der ikke for tiden rådes over midler til godkendelse af nye landvindingsarbejder«.

Ingen tørlægning, men stinkende søsalat

I resten af dets levetid frem til 1970 kom Statens Landvindingsudvalg aldrig til at disponere over støttebeløb i en sådan størrelse, at man kunne have finansieret tørlægningen af Norsminde Fjord.

Den nye vejbro blev bygget i årene 1962-64, og den blev forsynet med en højvandssluse, der lukker automatisk, når vandstanden i Århus Bugt stiger til 35 centimeter over daglig vande. Regnskabet blev først afsluttet i 1967. Den samlede udgift for landbrugsmi- nisteriet til slusen blev 367.732 kr., altså 130.000 kr. mere end budgettet, men tages der højde for inflationen i de forløbne 10 år, så holdt prisen stort set med 2,94 mio. kr. i 2009-værdi.

Den nye sluse sikrede landmændenes lavtliggende enge og marker mod oversvømmelser, uden at den forårsagede en tilsanding af indsejlingen til Norsminde Havn. Fiskeynglen kunne

også stadig bevæge sig frit ind og ud af fjorden, så på flere måder var sagen endt med et rimeligt kompromis.

Dog var der en joker, som ingen havde taget højde for. Den stigende tilledning af urensset eller dårligt renset spildevand fra især Odder by påvirkede livet i den lavvandede fjord langt mere end tidligere, fordi de store og dramatiske vandudskiftninger med et slag ophørte. Fjorden blev ikke længere skyllet ren, når det stormede over havet.

Op gennem 1970'erne voksede forureningen med iltsvind og ulidelige lugtgener fra store mængder råd- nende søsalat i den lavvandede fjord. Vegetationen på bunden blev kvalt, og det betød mindre mad til de skarer af trækfugle, der tidligere opholdt sig i fjorden.

Fra midt i 1980'erne begyndte situationen dog at ændre sig, i takt med at der kom bedre styr på spildevandsrensningen i Odder og Malling.

Udledningen af fosfor fra husspildevand- vandet blev reduceret med 90 pct., og det fik hurtigt en positiv effekt på de ekstreme mængder af tidligere års søsalat.

Derimod forblev tilledningen af kvælstof uændret helt frem til i dag. Den stammer primært fra de mange intensive landbrug i fjordens store opland, så vandkvaliteten lader fortsat meget tilbage at ønske. Især om sommeren er fjorden stadig helt domineret af alger som søsalat, der lægger sig på overfladen og skygger for bundvegetationen.

Forslag om genopretning

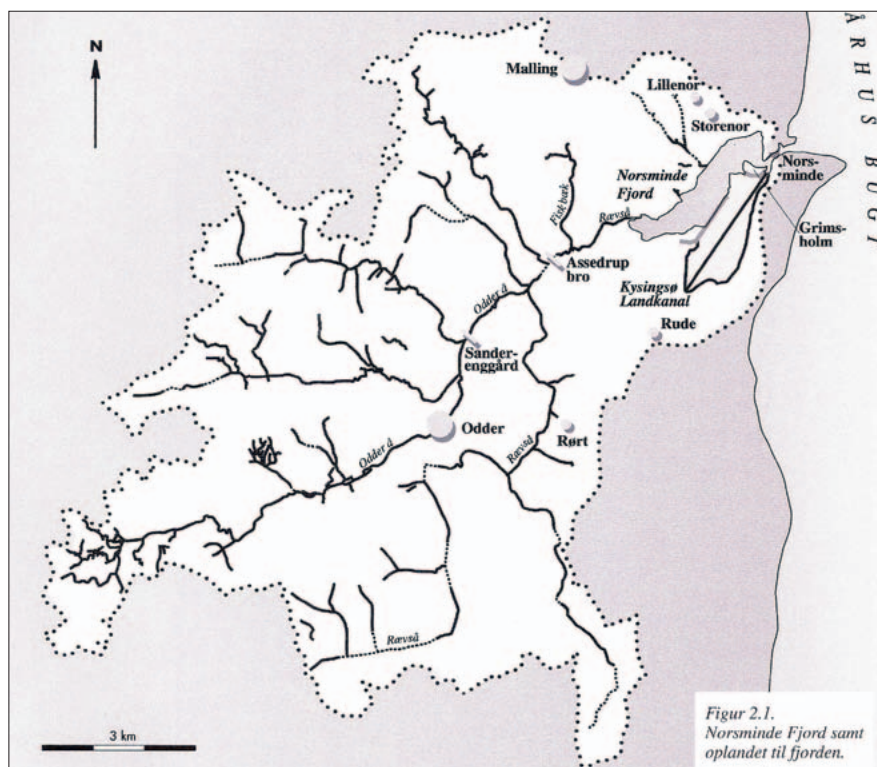
Danmarks Naturfredningsforening har i flere år ment, at den gamle Frederiksdal-inddæmning burde sættes under vand igen. I forbindelse med Vandmiljøplan II fra 1998 var der et konkret projekt med naturgenopretning af Kysing Fjord i spil. Det faldt dog på massiv lokal modstand fra landbruget.

I regionplanen for det daværende Århus amt og i forslaget til Odder kommuneplan er det inddæmmede område udlagt som »muligt natur- område, 1. prioritering«. I perioden 2005-2008 gennemførte landbrugets rådgivningstjeneste i samarbejde med amtet et EU-finansieret projekt »Agwaplan«, hvor myndigheder, forskere og lokale landmænd forsøgte at nå til enighed om, hvordan man ville kunne begrænse forureningen af fjorden. Projektet mandede ud i en række anbefalinger, der dog ikke er blevet gennemført endnu.

I Odder kommunes bidrag til miljøministeriets natur- og vandplaner blev der i april 2009 udarbejdet et notat om »Kysing Sø – et muligt naturgenopretningsprojekt«. I dette notat tales der om en nødvendig reduktion af kvælstofforureningen med 50 pct., altså en halvering af den nuværende tilledning på ca. 150 tons årligt.

Da der permanent sker en stor udvaskning af næringsstoffer fra det inddæmmede Frederiksdal-område (som kommunen konsekvent kalder »Kysing Sø«), fordi stort set alt dræn-

Fra et opland på 101 kvadratkilometer tilføres Norsminde Fjord forurening i form af kvælstof, fosfor og organisk materiale via de tilstødende åer og vandløb. Den største tilførsel sker med Rævså, som blandt andet modtager vand fra den tilstødende Odder Å. Da den væsentligste tilførsel sker via Rævså, som udløber i bunden af Norsminde Fjord, ses den største koncentration af næringsstoffer i den inderste del af fjorden. Koncentrationen aftager gradvist udefter, fordi det udstrømmende forurenede åvand fortyndes med indtrængende vand fra Kattegat, der har et lavere næringsstofindhold. Kortet stammer fra Düwel 1998.

Figur 2.1. Norsminde Fjord samt oplandet til fjorden.

Især tidligere kunne den store skallesluger optræde i flokke på op til 150 fugle i vinterhalvåret. I de seneste vintre er der iagttaget op mod 50 fugle som det højeste antal. Skalleslugerne er kendt for at samarbejde omkring fiskefangst, hvor de kan danne kæde og drive en form for dykkende »klapjagt« på fiskestimer. Hannerne er dog ikke mere sociale, end at de alligevel godt kan strides om byttet efter en heldig jagt. Foto: Mogens Hansen.

vandet ledes direkte ud i fjorden, vil der være en relativ stor reduktion at hente ved et naturgenopretningsprojekt. Baseret på en enkelt måling ved pumpestationen, og derfor forbundet med stor usikkerhed, har kommunen beregnet, at selvom det inddæmmede areal kun udgør 1,65 pct. af fjordens opland, er det skyld i op mod otte pct. af forureningen med kvælstof.

Hvem der i givet fald skulle betale for et sådan projekt, er overhovedet ikke afklaret, ifølge kommunens notat. Men dyrt vil det være. Med en hektarpris på 150.000 kroner koster de 170 hektar inddæmmede land alene i jordpris 25 mio. kr. Til gengæld fejler kommunens vision næppe noget. I stedet for de stærkt forurenende og naturhistorisk uinteressante lavbundsjord i Frederiksdal-inddæmningen vil der kunne udvikles et rekreativt naturområde af meget stor værdi for egnen – og med positiv rensningseffekt på resten af fjorden.

Da miljøministeriet offentliggjorde vand- og naturplanerne i januar 2010, var forslaget om at retablere Kysing Fjord dog ikke nævnt.

KILDER

Anonym: Fra Norsminde Fjord til Uldrup Bakker. (En Hads Herreds Beskrivelse). Udgivet af Odder Dagblad, 1908-1909.

Düwel, Lene: Norsminde Fjord 1996. Århus Amt, Natur- og Miljøkontoret 1998.

Ebert, Frode: Inddæmning af Kysing Fjord. Hedeselskabets Tidsskrift, nr. 9, 61. årg. 1940.

Forfatterens besøg på lokaliteten, 2. september 2005 og 4. november 2008.

Hedeselskabets Tidsskrift, nr. 11, 42. årg., 1922.

Knudsen, Sigfred: Fugle ved Kysing Fjord. Østjydsk Hjemstavnsforenings Aarsskrift, 10. årg. 1945.

Kristensen, Thorkild: Er fremskridtet i fare? Kronik, 9. september 1954. Dagbladet Politiken.

Landvæsenkommissionen for Kysing: Kendelse af 11. marts 1919. Kopi hos Odder Lokalhistoriske Arkiv.

Larsen, Erik Kjær: En isfugl i Norsminde – eller Kysing? Beretninger fra Kysing og Norsminde i perioden 1930-60 – fortalt af egnens beboere. Norsminde ByLaug. 1996.

Muus, B.J.: Kysing Fjord og lidt om faunaen i estuarier. Flora & Fauna, årg. 63. 1957.

Odder kommune: Kysing Sø – et muligt naturgenopretningsprojekt. Notat til Grønt Råd, 21. april 2009. Dok id: 1161113, Sags id: 990062.

Overfredningsnævnets kendelse i sag nr. 1219/56 vedrørende fredning af Kysing Fjord.

Rasmussen, R.M.: Fra kysten syd for Kysing Fjord. Østjydsk Hjemstavnsforenings Aarsskrift, 25. årg. 1945.

Statens Landvindingsudvalg, j.nr. 32. Rigsarkivet.

Statens Landvindingsudvalg, j.nr. 1009. Rigsarkivet.

Statens Landvindingsudvalg. Underudvalget for Jylland. Referat af underudvalgets møde, 13.-14. juli 1953.

Statens Landvindingsudvalg, 50. plenummøde, 3. april 1957. Rigsarkivet.

www.vandognatur.dk/Emner/Naturplaner/Naturomraader/59_kysing_fjord.htm

Fuglelivet i dag

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet ved Kysing Fjord, så brug dette link: www.dofbasen.dk

Herunder ses en oversigt over de 185 fuglearter og racer, som er registreret fra **Kysing Fjord**, pr. 3. februar 2010. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Rødstrubet Lom	(1/1)	Hvepsevåge	(8/42)	Småspove	(17/24)	Markpiber	(1/1)
Lille Lappedykker	(48/700)	Rød Glente	(4/4)	Storspove	(46/270)	Engpiber	(55/379)
Toppet Lappedykker	(12/119)	Rørhøg	(45/57)	Sortklire	(101/571)	Rødstrubet Piber	(1/1)
Gråstrubet Lappedykker	(5/6)	Blå Kærhøg	(21/23)	Rødben	(93/720)	Skærpiber	(1/1)
Sorthalset Lappedykker	(11/22)	Duehøg	(13/13)	Rødben, Islandsk	(3/5)	Gul Vipstjert	(22/86)
Skarv	(32/3402)	Spurvehøg	(21/23)	Hvidklire	(130/1730)	Gul Vipstjert, Almindelig	(6/83)
Fiskehejre	(86/1424)	Musvåge	(78/143)	Svaleklire	(55/149)	Gul Vipstjert, Gulhovedet	(3/3)
Knopsvane	(103/5577)	Fjeldvåge	(15/18)	Tinksmed	(43/277)	Gul Vipstjert, Nordlig	(5/44)
Sortsvane	(3/6)	Fiskeørn	(6/6)	Mudderklire	(80/735)	Bjergvipstjert	(4/4)
Pibesvane	(34/81)	Tårnfalk	(73/84)	Stenvender	(9/13)	Hvid Vipstjert	(36/210)
Sangsvane	(135/8493)	Dværgfalk	(7/7)	Odinshane	(5/5)	Silkehale	(5/115)
Sædgås	(26/309)	Lærkefalk	(2/2)	Dværgmåge	(7/9)	Gærdesmutte	(8/9)
Kortnæbbet Gås	(8/9)	Vandrefalk	(2/2)	Hættemåge	(14/4955)	Jernspurv	(3/3)
Blisgås	(14/121)	Agerhøne	(78/589)	Stormmåge	(6/200)	Rødhals	(2/2)
Grågås	(35/3141)	Fasan	(3/3)	Sildemåge	(2/7)	Blåhals	(3/5)
Canadagås	(74/1826)	Vandrikse	(10/14)	Sølvmåge	(11/638)	Husrødstjert	(1/1)
Bramgås	(8/96)	Grønbenet Rørhøne	(9/45)	Svartbag	(20/338)	Rødstjert	(1/2)
Knortegås	(4/5)	Blishøne	(86/100685)	Rovterne	(1/1)	Bynkefugl	(8/13)
Knortegås, Lysbuget	(3/190)	Trane	(1/1)	Splitterne	(4/9)	Stenpikker	(9/28)
Knortegås, Mørkbuget	(1/1)	Strandskade	(32/126)	Fjordterne	(2/5)	Ringdrossel	(1/1)
Gravand	(48/1014)	Klyde	(25/117)	Havterne	(8/169)	Solsort	(33/72)
Pibeand	(106/22258)	Lille Præstekrave	(15/17)	Dværgterne	(8/31)	Sjagger	(39/5705)
Knarand	(2/2)	Stor Præstekrave	(37/170)	Sortterne	(3/8)	Sangdrossel	(3/4)
Krikand	(73/4389)	Hjejle	(110/44469)	Huldue	(2/3)	Vindrossel	(7/85)
Gråand	(89/52928)	Strandhjejle	(70/361)	Ringdue	(43/2574)	Sivsanger	(3/11)
Spidsand	(70/306)	Vibe	(130/30661)	Tyrkerdue	(4/8)	Kærsanger	(8/11)
Atlingand	(9/18)	Islandsk Ryle	(37/108)	Gøg	(22/34)	Rørsanger	(6/23)
Skeand	(44/584)	Sandløber	(2/2)	Kirkeugle	(1/1)	Gulbug	(4/5)
Taffeland	(50/2180)	Dværgryle	(41/165)	Skovhornugle	(4/4)	Gærdesanger	(5/7)
Troldand	(64/15375)	Temmincksryle	(15/25)	Mosehornugle	(3/3)	Tornsanger	(17/35)
Bjergand	(16/458)	Krumnæbbet Ryle	(64/517)	Mursejler	(6/70)	Havesanger	(5/6)
Ederfugl	(1/7)	Almindelig Ryle	(103/2874)	Isfugl	(32/40)	Munk	(2/4)
Sortand	(3/5)	Kærløber	(3/3)	Vendehals	(1/1)	Gransanger	(5/9)
Fløjlsand	(1/1)	Brushane	(62/807)	Grønspætte	(2/2)	Løvsanger	(9/16)
Hvinand	(64/2656)	Enkeltbekkasin	(15/28)	Stor Flagspætte	(2/2)	Grå Fluesnapper	(2/2)
Lille Skallesluger	(112/549)	Dobbeltbekkasin	(83/1090)	Hedelærke	(1/1)	Broget Fluesnapper	(1/2)
Toppet Skallesluger	(63/643)	Tredækker	(3/3)	Sanglærke	(76/1132)	Skægmejse	(8/35)
Stor Skallesluger	(69/2911)	Skovsneppe	(3/3)	Digesvale	(11/1208)	Halemejse	(1/6)
		Stor Kobbersnepe	(8/8)	Landsvale	(26/765)	Blåmejse	(19/54)
		Lille Kobbersnepe	(20/63)	Bysvale	(9/106)		

Musvit	(28/50)
Rødrygget Tornskade	(28/39)
Stor Tornskade	(5/5)
Skovskade	(1/4)
Husskade	(21/33)
Nøddekrige	(1/2)
Allike	(20/2303)

Råge	(20/925)
Sortkrage	(1/1)
Gråkrage	(66/1597)
Ravn	(11/32)
Stær	(55/11318)
Gråspurv	(3/111)
Skovspurv	(15/689)

Bogfinke	(13/23)
Kvækerfinke	(1/1)
Grønirisk	(20/214)
Stillits	(28/135)
Grønsisken	(2/33)
Tornirisk	(24/406)
Bjergirisk	(18/372)

Lille Korsnæb	(2/16)
Lapværbling	(5/26)
Snespurv	(8/189)
Gulspurv	(36/128)
Hortulan	(1/1)
Rørspurv	(21/114)
Bomlærke	(12/15)

Herunder ses en oversigt over de 3 andre dyr (end fugle), som er registreret fra **Kysing Fjord**, pr. 3. februar 2010. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Hare	(4/6)
------	-------

Ræv	(1/1)
-----	-------

Rådyr	(1/2)
-------	-------

Herunder ses en oversigt over de 208 fuglearter og racer, som er registreret fra **Norsminde Fjord**, pr. 3. februar 2010. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Rødstrubet Lom	(1/1)
Lille Lappedykker	(196/2797)
Toppet Lappedykker	(97/383)
Gråstrubet Lappedykker	(34/65)
Sorthalset Lappedykker	(20/59)
Skarv	(245/10473)
Skarv, Mellemskarv	(1/47)
Rørdrum	(5/5)
Silkehejre	(2/2)
Fiskehejre	(403/7080)
Knopsvane	(511/50741)
Sortsvane	(5/12)
Pibesvane	(28/259)
Sangsvane	(172/9173)
Sædgås	(28/277)
Sædgås, Tajgasædgås	(3/9)
Kortnæbbet Gås	(11/26)
Blisgås	(17/165)
Grågås	(123/4225)
Canadagås	(91/3419)
Bramgås	(20/293)
Knortegås	(4/90)
Knortegås, Lysbuget	(7/54)
Knortegås, Mørkbuget	(9/58)
Rustand	(1/1)
Gravand	(317/7149)
Pibeand	(431/186343)
Knarand	(16/30)
Krikand	(303/23676)
Gråand	(434/147107)

Spidsand	(90/482)
Atlingand	(10/12)
Skeand	(183/1617)
Taffeland	(190/6036)
Troldand	(271/30931)
Bjergand	(38/205)
Ederfugl	(5/27)
Havlit	(1/1)
Sortand	(8/30)
Fløjlsand	(1/2)
Hvinand	(358/26939)
Lille Skallesluger	(152/347)
Toppet Skallesluger	(373/4517)
Stor Skallesluger	(226/2919)
Hvepsevåge	(18/58)
Sort Glente	(2/2)
Rød Glente	(12/13)
Havørn	(3/3)
Rørhøg	(55/79)
Blå Kærhøg	(27/28)
Hedehøg	(2/2)
Duehøg	(35/37)
Spurvehøg	(57/72)
Musvåge	(166/393)
Fjeldvåge	(13/13)
Fiskeørn	(8/9)
Tårnfalk	(127/180)
Dværgfalk	(14/15)
Vandrefalk	(13/14)
Agerhøne	(52/363)
Vagtel	(3/3)
Fasan	(15/80)

Vandrikse	(25/34)
Engsnarre	(1/1)
Grønbenet Rørhøne	(7/9)
Blishøne	(388/407094)
Strandskade	(188/778)
Klyde	(31/95)
Lille Præstekrave	(5/6)
Stor Præstekrave	(114/706)
Hjejle	(207/64355)
Strandhjejle	(57/598)
Vibe	(394/105055)
Islandsk Ryle	(47/216)
Dværgryle	(38/306)
Temmincksryle	(20/87)
Krumnæbbet Ryle	(46/219)
Almindelig Ryle	(223/7154)
Kærløber	(1/1)
Brushane	(69/490)
Enkeltbekkasin	(30/86)
Dobbeltbekkasin	(168/2162)
Tredækker	(4/4)
Skovsneppe	(3/3)
Stor Kobbersnepe	(10/10)
Stor Kobbersnepe, Almindelig	(1/1)
Lille Kobbersnepe	(23/67)
Småspove	(33/66)
Storspove	(90/308)
Sortklire	(81/241)
Rodben	(280/1364)
Damklire	(1/1)
Hvidklire	(220/1993)
Svaleklire	(39/77)

Tinksmed	(39/202)
Mudderklire	(128/644)
Stenvender	(10/18)
Odinshane	(2/2)
Almindelig Kjove	(5/6)
Lille Kjove	(1/1)
Dværgmåge	(9/10)
Hættemåge	(86/21231)
Stormmåge	(51/2586)
Sildemåge	(14/37)
Sildemåge, Britisk	(1/1)
Sølvmåge	(94/4955)
Svartbag	(108/1513)
Ride	(2/3)
Splitterne	(9/70)
Fjordterne	(10/30)
Havterne	(46/381)
Dværgterne	(6/6)
Sortterne	(1/1)
Hvidvinget Terne	(3/10)
Søkonge	(3/4)
Ringdue	(24/569)
Tyrkerdue	(3/11)
Gøg	(15/25)
Natugle	(4/8)
Skovhornugle	(6/8)
Mosehornugle	(2/2)
Mursejler	(2/210)
Isfugl	(55/69)
Grønspætte	(3/3)
Stor Flagspætte	(2/2)
Korttæt Lærke	(1/1)

Toplærke	(2/2)	Rødhals	(3/5)	Løvsanger	(4/18)	Stær	(50/7134)
Hedelærke	(1/1)	Nattergal	(3/7)	Fuglekonge	(1/1)	Gråspurv	(4/91)
Sanglærke	(67/1132)	Rødstjert	(3/5)	Grå Fluesnapper	(3/7)	Skovspurv	(13/319)
Digesvale	(6/219)	Bynkefugl	(10/15)	Broget Fluesnapper	(1/2)	Bogfinke	(11/46)
Landsvale	(25/963)	Stenpikker	(18/41)	Skægmejse	(50/257)	Kvækerfinke	(4/122)
Bysvale	(11/329)	Ringdrossel	(1/1)	Halemejse	(1/2)	Gronirisk	(16/125)
Skovpiber	(1/1)	Solsort	(9/37)	Topmejse	(2/3)	Stillits	(58/315)
Engpiber	(80/671)	Sjagger	(61/12828)	Blåmejse	(8/73)	Gronsirken	(4/46)
Rødstrubet Piber	(6/7)	Sangdrossel	(5/7)	Musvit	(13/54)	Tornirisk	(23/631)
Skærpiber	(17/51)	Vindrossel	(11/674)	Spætmejse	(2/2)	Bjergirisk	(14/237)
Bjergpiber	(11/16)	Misteldrossel	(8/22)	Pungmejse	(3/5)	Lille Gråsisken	(2/3)
Gul Vipstjert	(17/132)	Savisanger	(1/1)	Rødrygget Tornskade	(11/17)	Hvidsisken	(6/21)
Gul Vipstjert, Nordlig	(7/63)	Sivsanger	(4/5)	Stor Tornskade	(3/3)	Lille Korsnæb	(4/11)
Bjergvipstjert	(1/1)	Kærsanger	(12/40)	Skovskade	(3/11)	Dompap	(3/5)
Hvid Vipstjert	(22/81)	Rørsanger	(23/56)	Husskade	(6/30)	Kernebider	(1/2)
Hvid Vipstjert, Sortrygget Vipstjert	(1/1)	Gulbug	(6/8)	Allike	(6/9770)	Lapværling	(2/22)
Silkehale	(9/390)	Gærdesanger	(7/13)	Råge	(14/1043)	Snespurv	(10/52)
Vandstær	(1/1)	Tornsanger	(19/50)	Sortkrage	(1/1)	Gulspurv	(41/548)
Gærdesmutte	(9/21)	Havesanger	(1/3)	Gråkrage	(25/911)	Hortulan	(2/2)
Jernspurv	(7/10)	Munk	(4/6)	Ravn	(17/32)	Rørspurv	(56/185)
		Gransanger	(4/10)			Bomlærke	(16/200)

Herunder ses en oversigt over de 7 andre dyr, som er registreret fra **Norsminde Fjord**, pr. 3. februar 2010. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Skrubtudse	(1/2)	Tidselsommerfugl	(1/3)	Ilder	(1/1)	Rådyr	(1/4)
Admiral	(2/3)	Storpletet Perle- morsommerfugl	(1/1)	Lækat	(1/1)		

Plantelivet ved Norsminde og Kysing Fjorde

TBU 21/100: Norsminde Fjord

1. Norsminde Fjord er formet som en tragt omkring Odder Å. På trods af etableringen af sluse ved Norsminde er vandet i fjorden fortsat saltholdigt. Omkring fjorden og de nærmeste enge i en bredde af 100 m har der siden 1942 været etableret vildtreservat. Selve fjorden er omkranset af græssede, fugtige til sumpede strandenge og strandrørsumpe. De græssede partier domineres af en veludviklet strandengsvegetation, mens rørsumpene domineres af Tagrør og Strand-Kogleaks. En grundig beskrivelse er foretaget af Würtz Jensen og Løjtnant (1982) og af Østjysk Biologisk Forening (Højager 1983).

Den sydfør liggende Kysing Fjord hører til TBU distrikt 24 og er beskrevet selvstændigt (omr. 24/2).

Lokalitetskode: + V-E III r

Kilder: se Wind 1990.

TBU 24/2: Kysing Fjord

Stednavnet »Kysing Fjord« anvendes i flere kilder om både brakvandsområdet Norsminde Fjord (omr. 21/100) og om den afvandede arm (= Frederiksdal inddæmningen). I denne fremstilling følges navngivningen på de af Geodætisk Institut udgivne kortblade. Her benyttes stednavnet »Norsminde Fjord« entydigt om fjorden og »Kysing

Fjord« om Frederiksdal inddæmningen. Afvandingen af Kysing Fjord foregik omkring 1830. De to tidligere øer Grimsholm og Kalvø med omgivelser, i alt ca. 50 ha. er sammen med Norsminde Fjord fredet 1970. Grimsholm og Kalvø henligger som græsset strandeng, mens den øvrige del af Kysing Fjord er opdyrket.

Fra strandengene kendes Smalbladet Kællingetand, Dansk Kokleare, Vingefrøet Hindeknæ, Strand-Firling, Ensidig Hønsetarm, Blågrøn Rapgræs, Tagrør, Strand-Annelgræs, Rød Svingel, Strand-Svingel, Alm. Kvik, Strand-Kogleaks, Strand-Trehage, Sand-Løg, Dug-Pil, Strandgåsefod, Strand-Mælde,

Spyd-Mælde, Strandsennep, Skt. Hansurt, Kobber-Rose, Rynket Rose, Tidlig Hunde-Rose, Kvan, Sandkryb, Strand-Vejbred, Kær-Svinemælk, Høst-Borst, Strand-Malurt, Strand-Asters, Harril, Skov-Løg, Vild Løg, Asparges, Sildig Hunde-Rose, Kveller, Engelskgræs, Kryb-Hvene, Kødet Hindeknæ, Musehale, Læge-Kokleare, Kornet Stenbræk, Gåse-Potentil, Sølv-Potentil, Strandarve, Svine-Mælde og Hulkravet Kodriver.

Lokalitetskode: ++ E-V-K-B III r

Kilder: se Wind 1990.